

Makale Geliş | Received: 01.11.2024
Makale Kabul | Accepted: 16.01.2025
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.1577931

Bilgesu ÇÜM

Arş. Gör. | Res. Assist.

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet ABD, İstanbul-TÜRKİYE
Istanbul University-Cerrahpasa, Graduate Education Institute, Department of Social Work, Istanbul-TURKIYE
ORCID: 0000-0001-7489-1887
bilgesu.cum@ogr.iuc.edu.tr

Taner ARTAN

Prof. Dr. | Prof. Dr.

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul-TÜRKİYE
Istanbul University-Cerrahpasa, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work, Istanbul-TURKIYE
ORCID: 0000-0002-8716-2090
taner.artan@iuc.edu.tr

Yeşil Sosyal Hizmet Bağlamında İklim Değişikliğiyle Mücadelede Bireysel Bir Çaba: Ekolojik Vatandaşlık

Öz

İklim değişikliğinin sıcaklıkların artması, buzulların erimesi, deniz seviyesinin yükselmesi, aşırı hava olaylarının ve doğal afetlerin meydana gelmesi, okyanusların asitlenmesi, ekosistemlerde bozulmaların meydana gelmesi gibi hidrolojik ve karasal sistemler üzerinde pek çok olumsuz etkisi olmaktadır. Bununla birlikte tarım sektörünü olumsuz yönde etkileyerek hem ülke ekonomisine büyük bir darbe vurmakta hem de mahsul veriminin giderek azalmasıyla yeterli miktarda gıda üretilmemesine neden olmaktadır. Aynı şekilde iklim değişikliği bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlığını önemli ölçüde etkilemekte olup uzmanlar tarafından 21. yüzyılın en ciddi küresel sağlık tehditlerinden biri olarak kabul edilmektedir. İlerleyen süreçte, iklim değişikliğinin doğal çevre ve insanlar üzerinde oluşturduğu baskının artacağı düşünüldüğünde bu konu üzerinde durulması ve iklim değişikliğiyle mücadelede çeşitli stratejiler geliştirilmesi oldukça önemlidir. Bu bağlamda bu derleme çalışmasında, iklim değişikliği ile mücadelede bireysel olarak etkili olabileceği düşünülen ekolojik vatandaşlık kavramının ne olduğunun ve iklim değişikliğine etkisinin nasıl olabileceğinin yeşil sosyal hizmet perspektifiyle ortaya koyulması amaçlanmıştır. Çalışmada iklim değişikliği, ekolojik vatandaşlık, yeşil sosyal hizmet, yeşil sosyal hizmet ve ekolojik vatandaşlık ilişkisi anahtar kelimeleri ve bunların İngilizce karşılıkları kullanılarak 2001-2024 yılları arasındaki yayınlar taranmıştır. Veri tabanı olarak Google Scholar, Web of Science, Scopus ve TRDizin kullanılmıştır. Çalışmaların seçimi, İngilizce ve Türkçe dillerinde hakemli dergilerde yayımlanmış makaleleri, bilimsel kitapları ve uluslararası kuruluşların konuyla ilgili rapor ve verilerini içermektedir. Dâhil edilen çalışmalar anlatı (Narrative) incelemesi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Çalışma, iklim değişikliği konusuna dikkat çekebilmek ve bu konuda çeşitli önlemler alınabilmesine katkı sağlayabilmek açısından önemli görülmektedir. Sonuç olarak iklim değişikliği ile mücadelede hükümetlerin, ulusal ve uluslararası kuruluşların çevresel adaleti sağlama prensibi doğrultusunda politika düzeyinde yanıt vermeleri gerekli olmakla birlikte ekolojik vatandaşlık fikrinin tüm toplum tarafından benimsenerek bireylerin davranışlarına bu doğrultuda yön vermeleri önemsiz bir çaba olarak görülmemeli, ekolojik vatandaşlığı geliştirme yönünde çalışmalar yürütülmelidir.

Anahtar Kelimeler: İklim değişikliği, İklim değişikliği ile mücadele, Ekolojik vatandaşlık, Yeşil sosyal hizmet.

An Individual Effort to Tackle Climate Change in the Context of Green Social Work: Ecological Citizenship

Abstract

Climate change exerts numerous detrimental effects on both hydrological and terrestrial systems, including increasing temperatures, glacial melt, rising sea levels, extreme weather events, natural disasters, ocean acidification, and ecosystem degradation. Additionally, it negatively impacts the agricultural sector, inflicting significant damage on national economies and leading to a decline in crop yields, which threatens global food security. Moreover, climate change has profound implications for human physical and psychological health, being recognized by experts as one of the most critical global health threats of the 21st century. Considering the anticipated increase in pressure that

climate change will exert on natural environments and human populations in the future, it is essential to focus on this issue and develop various strategies to struggle climate change. This review study aims to explore the concept of ecological citizenship, which is considered a potentially effective individual approach to combating climate change, and to examine how it may influence efforts to mitigate its impacts with a green social work perspective. The study examines publications from 2001 to 2024 using the keywords climate change, ecological citizenship, green social work, and the relationship between green social work and ecological citizenship. The databases Google Scholar, Web of Science, Scopus, and TRDizin were utilized for the literature review. The selection criteria included peer-reviewed articles published in English and Turkish, scholarly books, and reports or data from international organizations relevant to the topic. The included studies were analyzed using a narrative review approach, which involved a detailed examination of the sources. This study is significant in drawing attention to the issue of climate change and contributing to the adoption of various preventive measures. In conclusion, while it is essential for governments and national and international organizations to respond at the policy level in line with the principle of ensuring environmental justice in the fight against climate change, the idea of ecological citizenship should also be embraced by society as a whole. Individual efforts guided by this perspective should not be seen as insignificant, and initiatives to promote and develop ecological citizenship should be actively pursued.

Keywords: Climate change, Climate change mitigation, Ecological citizenship, Green social work.

Giriş

“Bu çağ, insanlık tarihine, insanın kendi evini ateşe verip dünyayı kundakladığı çağ olarak geçecektir.”

Buket Uzuner

İklim değişikliği, dünya gezegeninin ekolojik dengesinde meydana gelen küresel bir değişim olup 21. yüzyılın en önemli sorunlarından biridir (Coffey et al., 2021). İklim değişikliği ile buzulların erimesi, deniz seviyesinin yükselmesi, aşırı hava olaylarının meydana gelmesi, okyanusların asitlenmesi, ekosistemlerde bozulmaların meydana gelmesi gibi pek çok olumsuz durum meydana gelmektedir (Lindwall, 2022). Bununla birlikte iklim değişikliğinin tarım, ekonomi, bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlığı üzerinde önemli etkileri olmaktadır. İklim değişikliğine yönelik herhangi bir önlem alınmazsa ileriki yıllarda iklime bağlı fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklar artacak, doğal kaynaklar tüenecek, sel, kuraklık, yangın vb. gibi hava olayları daha sık ve yoğun bir şekilde yaşanacak ve pek çok iklim mültecisi ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda iklim değişikliği ile mücadele kapsamında gerekli önlemlerin alınması son derece önemlidir. İklim değişikliğinin etkilerinin azaltılabilmesi, ulusal ve uluslararası düzeyde hükümet destekli uyum stratejilerinin geliştirilmesini ve sürdürülebilirlik çalışmalarının yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bununla birlikte iklim değişikliği ile mücadelede bireysel düzeydeki çabalar da etkili olacaktır. Nitekim insanların doğayı tahakküm altına alma motivasyonu ve bireysel faaliyetleri iklim değişikliğinin temel nedeni olmaktadır. Bu kapsamda bireylerin iklim değişikliği ile mücadelenin ve sürdürülebilirlik çalışmalarının merkezinde yer almaları hükümetler tarafından teşvik edilmelidir. Bireyler de toplumun içerisinde yaşayan vatandaşlar olarak kendi sorumluluklarının bilincinde olarak davranışlarına yön vermelidir. Bireylerin iklim değişikliği ile mücadele etmeye, doğal çevreyi korumaya ve sürdürülebilirliği teşvik etmeye yönelik sorumluluk almaları ve buna yönelik eylemde bulunabilmeleri ekolojik vatandaşlık kavramıyla ifade edilmektedir.

Türkiye ve yurtdışı alanyazını incelendiğinde ekolojik vatandaşlık ile ilgili yapılan çalışmaların sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Bu kapsamda bu çalışma, iklim değişikliği ile mücadelede etkili olabileceği düşünülen ekolojik vatandaşlığa dikkat çektiği ve ekolojik vatandaşlığın politika düzeyinde yer alması gerektiğini vurguladığı için önemli görülmektedir. Bu kapsamda bu derleme çalışması kapsamında ilk olarak iklim değişikliği ve ekolojik vatandaşlık kavramlarının ne olduğu açıklanmış daha sonra iklim değişikliğiyle mücadelede ekolojik vatandaşlığın nasıl etkili olabileceği yeşil sosyal hizmet bağlamında tartışılmıştır.

Yöntem

Çalışmada iklim değişikliği, ekolojik vatandaşlık, yeşil sosyal hizmet, yeşil sosyal hizmet ve ekolojik vatandaşlık ilişkisi anahtar kelimeleri ve bunların İngilizce karşılıkları kullanılarak 2001-2024 yılları arasındaki yayınlar taranmıştır. Veri tabanı olarak Google Scholar, Web of Science, Scopus ve TRDizin kullanılmıştır. Çalışmaların seçimi, İngilizce ve Türkçe dillerinde hakemli dergilerde yayımlanmış makaleleri, bilimsel kitapları, web kaynaklarını ve uluslararası kuruluşların konuyla ilgili rapor ve verilerini içermektedir. Dâhil edilen çalışmalar anlatı (Narrative) incelemesi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Bu kapsamda seçilen kaynaklar ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiş, kaynaklardan elde edilen bulgular sentezlenerek çalışmanın amacı doğrultusunda bütünleştirilmiştir.

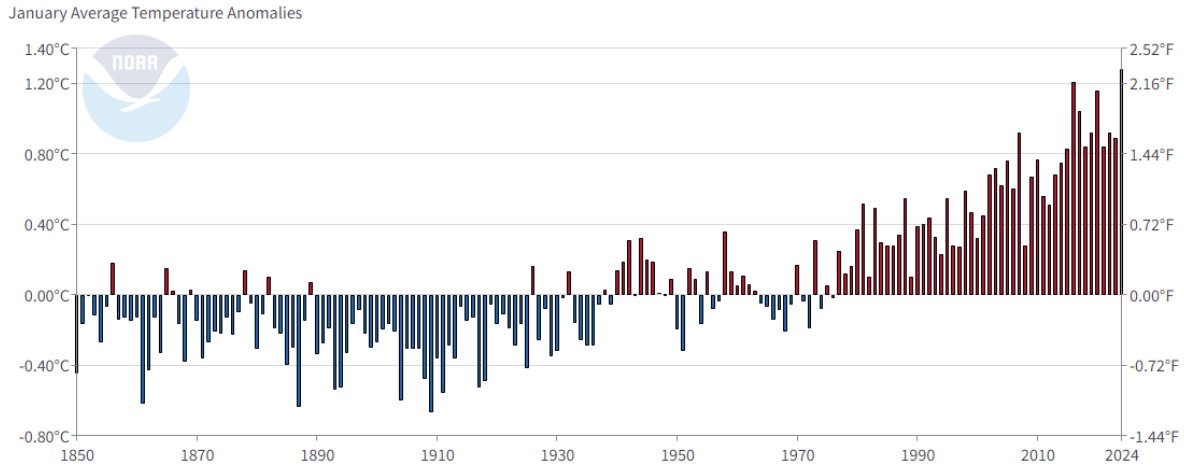
İklim Değişikliği

İklim değişikliği, insan faaliyetlerinin neden olduğu ortalama sıcaklıktaki ve hava koşullarındaki uzun vadeli değişiklikleri ifade etmektedir (Shivanna, 2022). İklim değişikliği biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliği ve insanların iyilik hali için büyük bir tehdit oluşturmaktadır (Coffey et al., 2021; Shivanna, 2022). Sanayileşme, küreselleşme, doğa üzerinde hâkimiyet kurma çabası, neoliberal ekonomi politikaları, çevresel etkisi gözetilmeden sürdürülen kalkınma programları, hızlı nüfus artışı vb. gibi etmenler de iklim değişikliğini daha ciddi boyutlara taşımaktadır (Özer, 2020).

Enerji santrallerinden ulaşım kadar her alanda fosil yakıt kullanımını teşvik eden Sanayi Devrimi'nden bu zamana kadar olan süreçte dünya gezegeni büyük oranda ısınmıştır. Hatta geçtiğimiz on yıl kayıtlara geçen en sıcak yıllar olarak belirlenmiştir (Gibbens, 2024). Aşağıda yer alan görseller sıcaklık artışlarının durumunu göstermektedir.

Şekil 1

1850-2023 Yılları Ocak Ayı Ortalama Sıcaklık Anormolileri

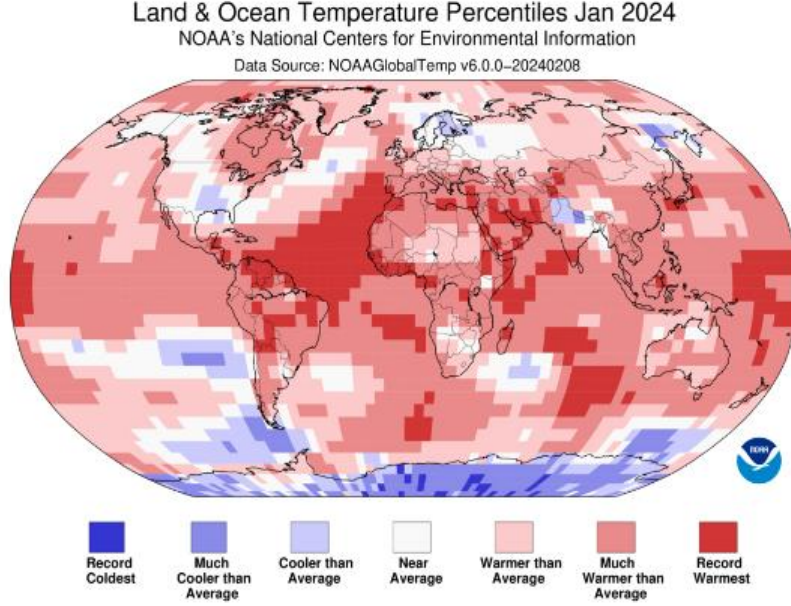

Kaynak: National Centers for Environmental Information (NOAA), 2024

Şekil 1'de ocak ayına ait kara ve okyanus yüzeylerindeki sıcaklık anormallikleri görülmektedir. Buna göre, ocak ayı küresel yüzey sıcaklığı, 20. yüzyıl ortalaması olan 12,2°C'nin (54,0°F), 1,27°C (2,29°F) üzerindedir. Bu sıcaklık ile 2024 yılının ocak ayı kayıtlara geçen en sıcak ay olarak belirlenmiştir.

Şekil 2

Kara ve Okyanus Sıcaklık Yüzdelikleri

Kaynak: National Centers for Environmental Information (NOAA), 2024

Şekil 2’de kara ve okyanus yüzeylerindeki sıcaklıkların yüzdelikleri görülmektedir. Buna göre rekor düzeydeki sıcaklıklar, 2024 yılının ocak ayında dünya yüzeyinin yaklaşık %12,3’ünü kaplamaktadır. Bu, 2016 yılında rekor kabul edilen sıcaklıklardan %2,5 daha yüksektir. Böylelikle 2024 yılının ocak ayı, kayıtların başladığı 1951’den beri en yüksek sıcaklık yüzdeliklerine sahip ay olmuştur.

Yıllara göre karşılaştırma yapıldığında sıcaklıkların artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Karbon emisyon düzeyleri önemli ölçüde değişmediği müddetçe önümüzdeki yıllarda sıcaklıkların ve aşırı hava olaylarının sıklığı ve yoğunluğunun daha da artacağı beklenmektedir (Malhi et al., 2020).

İklim değişikliği ve çevre krizlerinin etkisi pek çok alanda görülmektedir. Bu alanlardan birisi tarım sektörüdür. İklim değişikliğine bağlı olarak meydana gelen hidrolojik sistemlerdeki olumsuz etkiler, zararlı böcek istilaları, sel, orman yangını, kuraklık gibi aşırı hava olayları mahsul verimini düşürmekte ve üretimi azaltmaktadır. Mahsul veriminin giderek azalması nedeniyle; dünyanın özellikle yoksul bölgelerinde yeterli miktarda gıda üretilmemekte ve yüz milyonlarca insan gıdaya ulaşamamaktadır. Sıcaklıkların 3°C artış göstermesi söz konusu olursa, özellikle Afrika ve Asya bölgelerinde yaşayan 250-550 milyon insanın daha riske gireceği öngörülmektedir (Nordhaus, 2020). Dünya Gıda Programına (World Food Programme [WFP]) (2024) göre de iklim krizleri, geçim kaynaklarını ve mahsulleri yok ederek, toprağı bozarak ve altyapıya zarar vererek küresel açlıktaki artışın temel nedenlerinden birisi olmaktadır.

Bununla birlikte iklim değişikliği ekosistemlere zarar vermekte ve türlerin kaybına neden olabilmektedir. Mevcut çevresel koşullar çerçevesinde istatistiksel olarak hesaplamalar yapılarak gelecekte nelerin olabileceğini öngören bazı çalışmalara göre, 2050 yılına kadar doğal türlerin %15-37’sinin “yok olmaya mahkûm” olduğu düşünülmektedir (Abbass et al., 2022; Thuiller, 2007).

İklim değişikliği bireylerin fiziksel sağlığını da olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim sıcaklıkların artmasıyla çeşitli hastalıklar (kardiyovasküler ve solunum yolu hastalıkları, böbrek yetmezliği, elektrolit dengesizliği, cilt hastalıkları, alerji vb.) ve ölüm oranları artmaktadır (Ebi et al., 2018). Buna göre, Qu et al. (2023) yapmış oldukları çalışmada yüksek sıcaklığa maruz kalma ile böbrek hastalığı nedeniyle acil servise başvurma arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ortaya koyulmuştur. Aynı şekilde Witt et al. (2015) yapmış olduğu çalışmada da sıcak hava dalgalarının kronik akciğer hastalığı olan kişilerdeki ölüm riskini artırdığı belirlenmiştir. UNICEF (2024) tarafından 23 ülkenin verilerinin analiz edilmesiyle oluşturulan raporda da Avrupa ve Orta Asya'da artan sıcaklıkların çocuk ölümlerini artırdığı belirtilmiştir. Diğer yandan yapılan bazı çalışmalarda, yüksek sıcaklıkların erken doğum, düşük doğum ağırlığı ve ölü doğum riskini artırdığı yönünde kanıtlar elde edilmiştir (Zhang, 2017).

Sıcaklıkların artmasının yanı sıra iklim değişikliğine bağlı meydana gelen doğal afetlerin daha sık yaşanması, su ve vektör kaynaklı hastalıkların ve bulaşıcı hastalıkların artması, yetersiz beslenme, güvenli gıda ve suya erişimin zorlaşması, iklim değişikliği kaynaklı göçlerin ve çatışmaların artması sağlığı büyük ölçüde tehdit etmektedir (Watts et al., 2018). Dünya Sağlık Örgütüne (World Health Organization, WHO) göre de iklim değişikliğinin 2030 ile 2050 yılları arasında, yetersiz beslenme, sıtma, ishal ve ısı stresinden dolayı yılda yaklaşık 250.000 ek ölüme neden olması beklenmektedir. Aynı şekilde deniz seviyesinin yükselmesi, sel, kuraklık, gıda ve tarıma elverişli alan kıtlığının sonucu olarak 2050 yılına kadar 200 milyon iklim mültecisinin olacağı öngörülmektedir (Lawrance et al., 2021). Bu durumdan orantısız bir şekilde etkilenecek olanlar ise sosyo-ekonomik durum, kültür, cinsiyet, ırk, eğitim gibi sosyal ve çevresel faktörlere dayalı olarak marjinalize edilmiş olan çocuklar, yaşlılar, kadınlar, düşük sosyo-ekonomik statüye sahip olanlar, mevcut sağlık sorunları olanlar vb. gruplardır (Hayes et al., 2018). Nitekim Tome et al. (2022) iklim değişikliğinin Nepal nüfusu üzerindeki etkilerine yönelik yapmış oldukları çalışmada, sağlığın gıda güvensizliği, sel ve kuraklıktan etkilendiği, iklim değişikliği nedeniyle hastalık ve ölüm oranlarının arttığı, en çok etkilenen nüfusun ise kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve yoksullar olduğu ortaya konmuştur. Yine Mousavi et al. (2020) iklim değişikliğinin etkilerine karşı oldukça savunmasız bir ülke olan İran üzerinde yaptıkları sistematik derleme çalışmasında da, İran'da gıda, su ve vektör kaynaklı hastalıklar ile iklim değişikliğine bağlı doğal afet ve ölümlerin artış eğiliminde olduğu belirlenmiştir.

Bununla birlikte iklim değişikliği, yalnızca fiziksel sağlığı değil aynı zamanda zihinsel sağlığı da etkilemektedir. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) (2022) 6. değerlendirme raporunda, iklim değişikliğinin ruh sağlığı ve refahına yönelik tehditleri artırdığı belirtilmiştir. İklim değişikliği ve sonuçlarına bağlı olarak bireyler, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), depresyon, majör depresyon, umutsuzluk, öfke, anksiyete, korku, üzüntü, suçluluk, yas, ikincil travmatik stres, madde bağımlılığı, intihar eğiliminde olma gibi önemli psikolojik durumlarla karşılaşabilmektedir (Hayes et al., 2018; Coppola & Pihkala, 2023). Bununla birlikte sıcaklık artışlarıyla, düşmanca duyguların, saldırgan davranışların, suç ve intihar oranlarının artabileceği öne sürülmektedir (Anderson, 2001; Ching Lin, 2008). Walinski et al. (2023) yapmış oldukları çalışmada aşırı hava olaylarından kaynaklanan travmatik deneyimlerin, kaygı ve travma sonrası stres bozukluğu riskini artırdığı belirlenmiştir. Aynı çalışmada sıcaklıkların, psikiyatrik acil durumların sıklığını ve psikolojik rahatsızlıklardan kaynaklanan hastalık ve ölümlerin oranını önemli ölçüde artırdığı, yine kuraklık, gıda güvensizliği ve iklim değişikliğine bağlı göç gibi etkenlerin de psikolojik rahatsızlıkların meydana gelmesinde önemli bir risk faktörü oluşturduğu ortaya konmuştur. Charlson et al. (2021) yapmış olduğu çalışmada da sıcaklık, nem, kuraklık, orman yangını, sel vb. gibi iklimle ilgili çeşitli durumların, psikolojik sorunlar, kötüleşen ruh sağlığı, daha önceden ruh sağlığı sorunları olan kişilerde daha yüksek ölüm oranları, artan psikiyatrik hastaneye yatışlar ve artan intihar oranları ile ilişkili olduğu ortaya koyulmuştur. Bunlarla birlikte ekosistemler üzerindeki artan baskı, insanlarda kronikleşen bir strese neden

olabilmekte, bu da son birkaç yıl içerisinde ilginin giderek daha fazla arttığı eko-anksiyete, eko-felç, solastalji, eko-keder gibi eko-duygularla sonuçlanabilmektedir (Ágoston et al., 2022). Görüldüğü gibi iklim değişikliğinin ekonomik, çevresel, fiziksel, psikolojik pek çok etkisi olmaktadır. Bu bağlamda iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılabilmesi son derece önemlidir. Bu kapsamda çalışmanın devamında bireylerin iklim değişikliği ile mücadele etmeye, doğal çevreyi korumaya ve sürdürülebilirliği teşvik etmeye yönelik sorumluluk almalarıyla ve buna yönelik eylemde bulunmalarıyla ifade edilen ekolojik vatandaşlık kavramı açıklanmaya çalışılmıştır.

Ekolojik Vatandaşlık

“Vatandaşlık” kavramı bireylerin, üyelerine birtakım haklar ve sorumluluklar veren bir siyasi yapıya üye olmaktan doğan statüsünü ifade etmektedir. Artan çevre sorunları ve buna bağlı olarak meydana gelen ekolojik kaygılar vatandaşlık ve çevre arasındaki tartışmaların gündeme gelmesini sağlamış, yeni bir vatandaşlık anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda gelişen vatandaşlık kavramsallaştırmaları ile sorumluluklara odaklanılan yeşil bir vatandaşlık kavramı oluşturulmuştur (Wolf et al., 2009). Çünkü çevre sorunlarının çözümü çok yönlü bir yaklaşımı gerekli kılmakta, yalnızca sistemlerin, resmi kurumsal yapıların ve yönetim tarzlarının değiştirilmesi bu konunun çözümünde yeterli olmamaktadır. Nitekim pek çok çevre sorunu vatandaşların sürdürülebilirlik yanlısı olmayan yaşam tarzlarının toplu sonuçlarından kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda bireylerin günlük yaşamlarında ekolojik sorumlulukları dikkate alarak hareket etmeleri gerekmektedir (Jagers et al., 2013). Böylece yalnızca kendisini değil doğada bulunan diğer canlıları, ekosistemleri ve doğal ortamları korumak için sorumluluk hisseden bir vatandaş olarak ifade edilen “ekolojik vatandaş” kavramı gündeme gelmiştir (Sağır, 2020).

Dean’a (2001) göre de vatandaşlık kavramına yüklenilen anlam üç farklı olgudan etkilenmiştir. Buna göre; ilk olarak çevresel kaygılar vatandaş olarak sahip olunan haklara ilişkin anlayışın değişmesini sağlamış, mevcut haklara bireylerin kirlilik ve çevresel bozulmanın etkilerinden korunmasını sağlayan çevresel haklar eklenmiştir. İkinci olarak ekolojik düşünceyle artan küresel farkındalık düzeyi, vatandaşlığın kapsamına ilişkin anlayışın genişlemesine yardımcı olmuştur. Diğer bir deyişle gezegenin sürdürülebilirliğine ilişkin ekolojik kaygılar vatandaşlık kavramını genişletme ve derinleştirme çabalarına katkıda bulunmuştur. Üçüncü olarak ortaya çıkan ekolojik kaygılar, vatandaşlığa yüklenen görev ve sorumluluklar hakkındaki karmaşık tartışmaları güçlendirmiştir. Yani insanın gezegene, diğer türlere, doğal çevreye ve gelecek nesillere karşı sorumluluklarının varlığı ve bunların neler olduğu sorgulanmaya başlanmıştır. Vatandaşlığın değişimine katkı sağlayan bu üç faktör birbirinden bağımsız düşünülmemelidir. Bu bağlamda bireylerin çevresel hak ve sorumlulukları bütünsel bir anlayışla dikkate almaları gerekmektedir. Bu bütünsel kavrayış ekolojik vatandaşlığın temel niteliklerini oluşturmaktadır (Karatekin & Uysal, 2018). Diğer bir deyişle ekolojik vatandaşlıkta bireylerin çevre haklarının varlığı kabul edilmekle birlikte bireylerin ahlaki, çevresel ve politik görevlerinin olduğu vurgusu yapılmaktadır (Melo-Escuihuela, 2008).

Ekolojik vatandaşlık, bireylerin eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmesi ve çevreyi korumaya yönelik kişisel görevlerini yerine getirmesi olarak ifade edilebilmektedir. Ekolojik vatandaşlık teorileri, sürdürülebilirliğin bireysel eylemlerin bir araya getirilmesi yoluyla sağlanabileceğini varsaymaktadır. Bu bağlamda vatandaşlar sosyal ve çevresel değişimin ana aktörleri olarak kabul edilmektedir. Bireylerden çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için akraba ve arkadaşlarla çevre sorunları hakkında konuşmak, geri dönüşüm yapmak, yeşil ürünler satın almak, tüketimi azaltmak, doğaya zarar veren ulaşım araçlarını daha az kullanmak, ekolojik ayak izlerini azaltmak, çevre ile ilgili eğitim programlarına katılmak, çevresel sivil toplum kuruluşlarının (STK) gönüllülük faaliyetlerine katılmak, çevresel sosyal eylemlere katılmak vb. gibi çeşitli davranışlarla üzerlerine düşeni yapmaları beklenmektedir (Melo-Escuihuela, 2008; Latta, 2007; Hobson, 2013). Bu davranışların çevre için sağladığı katkılar az gibi görülse de bir

araya getirildiklerinde anlamlı olmakta ve çevresel bir 'altın yıldızı' hak etmektedir (Hobson, 2013). Bu bağlamda bireylerin davranışlarının olumlu ve olumsuz sonuçlarını muhakeme ederek çevre için olumlu adımlar atmayı tercih etmeleri önemli olmaktadır.

Ekolojik vatandaşlık, içsel bir devrimle kişisel çıkarların ötesine bakabilme yeteneğini ve tutumları değiştirmeyi gerektirmektedir (Latta, 2007). Aynı şekilde doğadaki kaynakların sorumsuzca tüketilmesi ve doğanın sömürülmesinin önüne geçilebilmesi için tüketici konumundaki insanın özdenetim sahibi olması gerekmektedir. Bu özdenetim, bireylerin doğanın sömürülüşü ile ilgili bir suçluluk duygusu hissederek daha yalın bir yaşam tarzını benimsemesi ve pervasızca tüketiminden vazgeçmesi ile mümkün olabilir (Duke, 2020). Nitekim insanın hayatı boyunca gerekenden daha fazla kaynağa sahip olma çabası ahlaki açıdan kabul edilemez. Bu fikir, insanların sahip olmasına izin verilen malların miktarına ilişkin bir üst eşik belirleyen limitarianizm ile örtüşmektedir. Bu servet ve zenginlik sınırlaması, bireylerin kullanacağı doğal kaynak miktarına ilişkin bir üst eşik koyan ekolojik sınırlamacılık ile tamamlanmaktadır. Bu sınırlamacılık (limitarianizm) doğrudan ekolojik vatandaşlıkla ilişkilidir (Wallenhorst & Wulf, 2023).

Literatürde ekolojik vatandaşlığa dair en yaygın tanımlamanın Dobson tarafından yapıldığı görülmektedir. Dobson (2004) ekolojik vatandaşlığı, bireylerin görev ve sorumluluklarını hem kamusal hem de özel alan içerisinde, herhangi bir sözleşmeye bağlı olmaksızın; birtakım değerleri temel alarak yerine getirdikleri post-kozmopolit bir vatandaşlık türü olarak tanımlamaktadır. Ona göre ekolojik vatandaşlık sürdürülebilir bir toplum hedefiyle erdem etğini benimseyen bir vatandaşlık türüdür. Bununla birlikte iklim değişikliği ve çevre krizleri tüm dünyayı etkileyen küresel bir sorun olduğu için ekolojik vatandaşlık da bölgesel ölçekte ele alınmamakta, ekolojik vatandaşlar hem devletin içinde hem de ötesinde faaliyet göstermektedirler. Bu ifadeleri detaylandırmak gerekirse ekolojik vatandaşlık itkisi, bireylerin çevre yanlısı davranışlarını herhangi bir üst merciinin yaptırım gücüne bağlı olmadan, gönüllülük esası ile bir karşılık beklemeden, etik ilke ve değerler çerçevesinde gerçekleştirmelerini sağlamaktadır. Bununla birlikte çevreye yönelik olumsuz tutum ve davranışlarıyla iklim değişikliği ve çevre krizlerine neden oldukları ve tüm gezegeni etkiledikleri için bireylerin çevre yanlısı davranışlarına kamusal alan içerisinde olduğu kadar özel alan içerisinde de devam etmeleri gerekmektedir. Nitekim ekolojik vatandaşlık, bireylerin sorumluluklarını çözümseyerek doğayı, diğer canlıları ve gezegeni koruma istencini ve buna yönelik eylemleri yaşamlarının bir parçası haline getirmeleriyle ilgilidir.

Ekolojik vatandaşlık, sorumluluk, ahlak ve sosyal adalet üzerine kuruludur. Ekolojik vatandaşlık bilincine sahip bireyler yaşamını sürdürürken diğer insanları ve canlıları, hatta gelecek nesilleri etkilediğinin farkında olup onlara karşı birtakım sorumluluk ve yükümlülüklerinin olduğunun bilincindedirler (Jagers, 2011). Diğer yandan, ahlak "bireylerin nasıl davranması gerektiği" hakkında fikir vermektedir. Çevresel karar alma süreçlerinde ahlaki değerler öne çıktığında, maliyet-fayda muhakemesi yapmak yerine ilke temelli muhakeme yapılmakta, doğanın korunması ekonomik kazanç ve fayda elde etmekten daha önemli olmaktadır (Billet et al., 2023). Ekolojik vatandaşlık söz konusu olduğunda çevre yanlısı faaliyetler mali bir teşvikle değil içsel bir ahlaki motivasyonla gerçekleşmektedir (Jagers & Matti, 2010). Son olarak ekolojik vatandaşlık küresel ve çevresel adaleti teşvik etme amacıyla olup çevresel adaletin temel prensipleri arasında yer alan eşitlik, tanınma ve katılım ile ilişkilidir. Bu bağlamda yalnızca sürdürülebilir bir toplum değil aynı zamanda adil olan alternatif bir toplum tasavvur etmektedir. Özellikle yoksullar, kırsal ve yerel topluluklar, iklim mültecileri vb. gibi savunmasız gruplar için çevresel adaletin sağlanmasını isteyen ve buna yönelik girişimlerde bulunanlar da ekolojik vatandaş olarak adlandırılmaktadır (Melo-Escribuela, 2008; Latta, 2007; Karatekin & Uysal, 2018).

Ekolojik vatandaşlığın bireyler tarafından benimsenmesi, doğal çevrenin korunmasında ve iklim değişikliği ile mücadelede önemli olabilmektedir. Bu kapsamda bir sonraki başlıkta bu konu daha detaylı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır.

Yeşil Sosyal Hizmet, İklim Değişikliği ve Ekolojik Vatandaşlık

Dünya küresel ısınma, iklim değişikliği, ekosistemlerin zarar görmesi, ormanların yok olması, temiz su kıtlığı, su kirliliği, hava kirliliği, su baskınları, biyolojik çeşitliliğin yok olması vb. gibi çevre krizleriyle karşı karşıyadır. Çevrenin sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için insanlığın farkındalığını ve sorumluluğunu artırmak önemli ve acil bir hale gelmektedir. Nitekim insan davranışları çevreyi oldukça etkilemektedir (Usmi & Murdiono, 2021).

Günümüz toplumlarında insan davranışlarına doğal çevreyi tahakküm altına alma ve doğaya hâkim olma istenci yön vermektedir. Diğer bir deyişle tarihsel süreç içinde, doğaya atfedilen değerdeki değişim, doğadan uzaklaşma ve doğaya yabancılaşma ile birlikte insan ve doğanın karşılıklı ilişkisi önemli değişimler geçirmiştir (Maltaş, 2015). İnsanların doğa üzerindeki etkisi de doğaya yönelik bakış açılarının ve üretim yöntemlerinin değişmesiyle daha çok düşünülmüş ve planlanmış hale gelmeye başlamıştır. İnsanlar, doğa üzerinde amaçlarına uyacak ve fayda sağlayacak şekilde değişiklikler meydana getirerek doğayı egemenliği altına almışlardır (Engels, 2016).

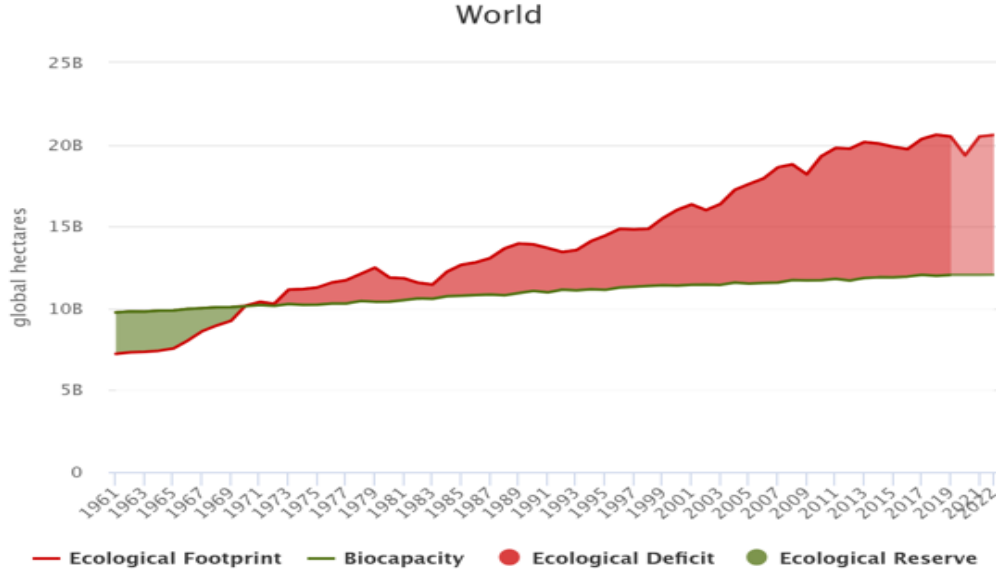
Daha detaylı ifade etmek gerekirse insan başlangıçta; doğada yaşamını sürdürme mücadelesinde çaresiz ve yaşanan doğa olaylarına karşı savunmasız olduğundan varlığını sürdürebilmek için doğaya karşı boyun eğerek çevresine uyum sağlamaya çalışmıştır. Göçebelik evresine geçtiğinde ise çevresini belirli bir düzeyde etkilemeye başlamasına rağmen hala doğal olayların nedenini anlamaktan ve çevresini denetim altına almaktan uzak bir halde yaşamını sürdürmüştür. Yerleşik tarım toplumuna geçilmesi, ilerleyen süreçte ise sanayileşmenin yaşanması ve kentlerin ortaya çıkışı ile insanın; çevre üzerinde denetim kurması ve ona biçim vermesi olanaklı hale gelmiştir. Zaman içerisinde, dünyayı anlama biçimi, bilgi düzeyi ve teknik birikimi hızla artan insan, doğayı daha fazla işlemeye, çevreyi daha fazla etkilemeye ve denetlemeye başlamıştır. Yüzyıllar boyunca insan; çevresini bir gelecek kaygısı taşımadan işlemiş, doğanın kendisine sunduğu kaynakları sömürmüş, doğal çevreyi insafsızca ve onun olanaklarını zorlayarak kullanmıştır (Özerkmen, 2002).

Sonuç olarak çağdaş insan, kendisini doğanın bir parçası olarak değil de onu egemenliğine almak ve yenmek istediği bir dış güç olarak hissetmektedir. Bu açıdan insan doğayla bir savaş halindedir. Fakat bu savaşı kazandığı takdirde kendisini de yenik düşen tarafta bulacağını göz ardı etmektedir (Schumacher, 2019). Bu bağlamda 21. yüzyılın en önemli sorunlarından biri olan değişen insan-çevre diyalektiği, doğal çevre için yıkıcı sonuçlar meydana getirmektedir. Değişen insan-çevre ilişkisinin doğayı önemseme ve doğaya bağlılık temelinde yeniden inşa edilmesi insanlığın dünya üzerindeki devamlılığı açısından bir zorunluluk haline gelmiştir. Çünkü insanın doğa üzerindeki baskısı giderek artmakta ve doğal kaynakları kendilerini yenileyebilmelerine izin vermeyen bir hızla tüketmektedir (Sağır, 2020). Nitekim çevre sorunlarının kökeninde insanların bencil ve sorumsuzca davranmasının yer aldığı bilinmektedir (Melo-Escribuela, 2008).

Aşağıda biyo-kapasite ve ekolojik ayak izi ile ilgili görsellere yer verilerek mevcut durumun önemine dikkat çekilmeye çalışılmıştır (Global Footprint Network, 2024).

Şekil 3

Küresel Ekolojik Ayak İzi ve Biyolojik Kapasite Hesaplamaları

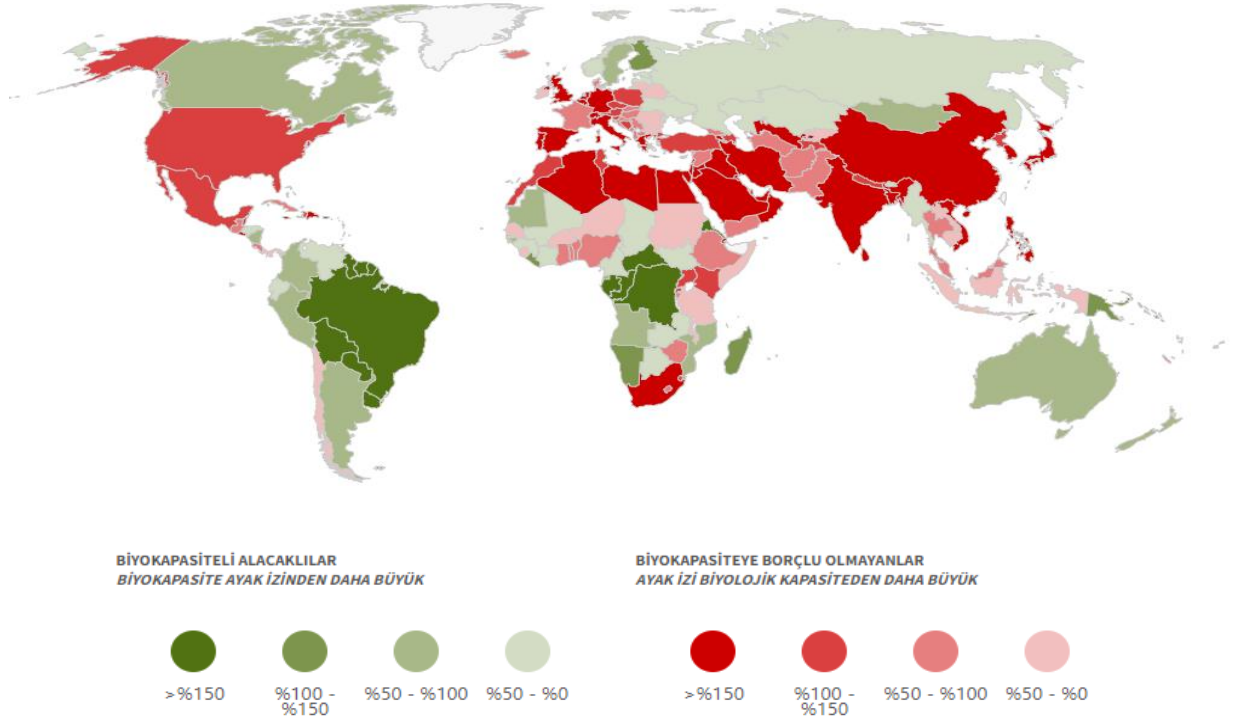

Kaynak: Global Footprint Network, 2024a

Şekil 3'te; biyolojik kapasitenin yıldan yıla oldukça aşıldığı ve ekolojik ayak izinin dalgalanmalar olsa da arttığı görülmektedir. Diğer yandan ekolojik ayak izinin biyolojik kapasiteyi aştığında ortaya çıkan ekolojik açığın ise yüksek seviyede olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 4

Küresel Ekolojik Açık ve Rezerv Göstergesi

Kaynak: Global Footprint Network, 2024b

Bir nüfusun ekolojik ayak izi söz konusu nüfusun kullanabileceği biyolojik kapasiteyi aştığında ekolojik bir açık ortaya çıkmaktadır. Buna karşın bir nüfusun biyolojik kapasitesi o nüfusun ekolojik ayak izinden daha fazla olduğunda ise ekolojik bir rezerv meydana gelmektedir. Şekil 4'te ekolojik ayak izi biyolojik kapasiteden daha fazla olan ülkeler kırmızı renk ile ekolojik ayak izi biyolojik kapasiteden daha az olanlar ise yeşil renk ile gösterilmiştir. Giderek artan insan nüfusunun arzu ve istekleri kontrol altına alınmazsa ekolojik kaynakların geri dönüşü olmayacak bir şekilde zarara uğrayacağı ön görülmektedir (Martinsson & Lundqvist, 2010). Bu bağlamda doğal çevrenin mevcut durumunda bir fark oluşturmak yalnızca arzu edilen bir şey değil, aynı zamanda gelecek nesillerin sağlığı ve refahı için bir gereklilik haline gelmiştir. Mevcut çevresel bozulma döngüsünü tersine çevirmek için bireylerin hem davranış şekillerini hem de düşünce şekillerini değiştirmeleri gerekmektedir (Warburton & Gooch, 2007).

Bireylerin davranış ve düşünce şekillerini değiştirerek ekolojik dengeyi korumaya çalışmaları ve iklim değişikliği ile mücadele edebilmeleri noktasında ekolojik vatandaşlık fikri önemli olabilmektedir. Ekolojik vatandaşlığa göre, iklim değişikliğine neden olan çeşitli faaliyetleri gerçekleştiren tüm vatandaşlar, iklim değişikliğinin meydana gelmesindeki paylarını azaltma sorumluluğu taşımaktadır. Yine bu vatandaşlar iklim değişikliğinden kaynaklanan her türlü zarar ve sonrasındaki iyileştirme süreçlerinde de sorumluluğa sahiptir. (Wolf et al., 2009). Yeşil sosyal hizmet de bireylerin doğayla uyumlu bir şekilde yaşamalarını, vatandaşların çevre koruma bilinçlerinin artırılmasını ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemektedir (Wang & Altanbulag, 2022). Yeşil sosyal hizmete göre, doğanın değerinin bilincine varılarak insan-merkezcilikten eko-merkezciliğe doğru bir dönüşüm gerçekleşmelidir (Ramsar & Body, 2017). Bu bağlamda yeşil sosyal hizmetin, güç ve kaynakların eşit olmayan bir şekilde dağıtılmasına karşı çıkararak yapısal eşitsizliklerle mücadele etmek, çevresel bozulmaların etkilerini ele almak ve bu etkileri azaltmak, doğanın, hayvanların ve gezegenin bugünkü ve gelecekteki iyilik halini sağlamak için gerekli politikaları oluşturmak veya politika değişiklikleri yapmak, başkalarını önemseme ve başkaları tarafından önemsenme hakları çerçevesinde sorumlulukları artırmak şeklinde hedefleri bulunmaktadır (Dominelli, 2018). Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının da biyosferik değer yönelimini benimseyerek insanların çevreyle bütüncül bir ilişki kurmasını sağlama, çevre kirliliği ve kaynakların tükenmesiyle mücadele etme, ekolojik bilgiyi geliştirme, ekoloji temelli sosyal sorumluluk projeleri geliştirme, sosyo-ekonomik ve politik yapılarda kökten bir değişimin gerçekleşmesinde ve çevre dostu sosyal politikaların oluşturulmasında aktif rol oynama hedefleri doğrultusunda harekete geçmeleri gerekmektedir (Doğan & Purutçuoğlu, 2017). Yine sosyal hizmet uzmanları bireylerin ekolojik ayak izlerini azaltmalarını ve çevreye özen göstermelerini sağlayacak beceriler kazanmalarına yardımcı olmaktadır (Ramsar & Body, 2017). Yeşil sosyal hizmetin bireylerin sorumluluğunu ve çevre bilinçlerini artırmayı hedeflemesi, yine bireylerin ekolojik ayak izlerini azaltmalarını teşvik etmesinin doğrudan ekolojik vatandaşlıkla ilişkili olduğu görülmektedir. Yeşil sosyal hizmet bağlamında ekolojik vatandaşlık konusuna eğilim gösterilmesi ve ekolojik vatandaşlığın daha fazla teşvik edilmesi iklim değişikliğiyle mücadele ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sunacaktır. Çünkü gerçekleştirilen birçok bireysel eylemin önemli ölçüde değişim meydana getireceği düşünülmektedir.

Bireylerin otomobil gibi motorlu taşıtların kullanımını azaltarak toplu taşıma araçları kullanmaları, bisiklet kullanmaları veya yürümeleri, günlük hayatında gıda israfını azaltmaları, fosil yakıtların kullanımını azaltmaları ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmeleri, satın alırken enerji verimliliği sağlayan teknolojik ürünleri ve çevre dostu ürünleri tercih etmeleri, ağaçlandırma çalışmalarına yönelerek ormanlaşmaya destek sağlamaları ekolojik davranışlar arasında sayılabilmektedir (World Wide Fund for Nature (WWF), 2024). Yine bireylerin plastik şişe, pil vb. gibi atıkların geri dönüşümünü sağlamaları, kullanılmış kâğıtları müsvedde kâğıdı olarak yeniden kullanmaları, daha önceden alışveriş poşeti olarak kullanılmış naylon poşetleri tekrar kullanmaları, çevreyi kirletmemeleri, halka açık yerlerin korunması ve temizlenmesine destek vermeleri,

kullanılmayan elektrikli cihazları ve ışıkları kapatarak enerji tasarrufu sağlamaları, kullanılmayan aletlerin şarjlarını prizde bırakmamaları, odadan çıkarken klima vb. cihazları kapatmaları, evde su tasarrufu yapmaları, arkadaş ve yakınlarını çevreyi korumaya yönelik davranmaya teşvik etmeleri, çevreye çöp atan veya çevreye zarar veren insanları uyarmaları, çevre ile ilgili kampanyalara katılmaları, çevresel farkındalık çalışmaları gerçekleştirmeleri, çevre konularında savunuculuk yapmaları, çevre ile ilgili bir kuruluşa üye olmaları ve çevre organizasyonlarında aktif olarak görev almaları diğer ekolojik davranış örnekleridir (Timur & Yılmaz, 2013). Elbette bireylerin çevre yanlısı davranışları bunlarla sınırlı değildir. Bireyler özenli davranmadıkları takdirde çevreye ne denli zarar verdiklerinin farkına vararak çevreye zarar vermeme ve sürdürülebilirliğe katkı sağlama ilkeleri doğrultusunda davranışlarına yön vermeli ve bu davranışları bir yaşam tarzı haline getirmelidir.

Bununla birlikte ekolojik vatandaşlar, bireysel eylemlerin yanı sıra kolektif eylemlerde de bulunabilmektedir (D'Arco & Marino, 2022). Nitekim daha etkin ve yapısal çözümlerin elde edilebilmesi için bireysel çabaların yanında kolektif çabalar da gereklidir. Bu kolektiflik toplumsal hareketlere liderlik etme, çevre ve iklim değişikliğine yönelik politika ve uygulamaların yetersizliğine dikkat çekme, politika düzeyinde değişiklikler sağlama ve sürdürülebilir uygulamalara daha derin bir bağlılık oluşturmada etkili olabilmekte, çevreye duyarlı bir toplumun meydana gelmesine katkı sunmaktadır (Kennedy, 2011). Yeşil sosyal hizmet de sürdürülebilir bir çevre için makro düzeydeki uygulamaların gerçekleşmesi gerektiğini savunmaktadır (McKinnon, 2013). Yeşil sosyal hizmete göre; kitle iletişim araçlarını kullanmak, atölye çalışmaları ve halka açık panel, forum vb. gibi faaliyetler düzenlemek, lobicilik, sürekli olarak endüstriyel büyümeyi destekleyen sistemin olumsuz yönlerinin farkına vararak sürdürülebilir bir ekonomik sistemi savunmak vb. gibi daha makro düzeyde faaliyetler, çevreye zarar veren uygulamaların ahlaka aykırı olarak görülmesini sağlamakta, çevresel farkındalığı geliştirmekte ve daha yapısal çözümleri beraberinde getirmektedir (Ramsar & Body, 2017).

Bireysel ve kolektif çabaların yanı sıra hükümetlerin, ulusal ve uluslararası kuruluşların iklim değişikliğini önemli bir sorun olarak görmeleri ve bu konuya çevresel adaleti sağlama prensibi doğrultusunda politika düzeyinde yanıt vermeleri son derece önemlidir. Bu politikaların bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeylerinin artırılmasına yönelik uygulamaları da destekler nitelikte olması sürdürülebilir bir toplumun oluşması açısından fayda sağlayacaktır. Nitekim İsveç'te uygulamaya konulan elektrikli araç kullanımına yönelik mali teşvikler sağlama, geri dönüşümü destekleme, ülke çapında şarj istasyonlarının gelişimini sağlama, toplu taşıma ve trafik yönetim sistemlerini optimize eden akıllı şehirler oluşturma, hidroelektrik, rüzgâr ve biyokütle enerjisi elde etmek için daha gelişmiş ve verimli çözümler üretme, sürdürülebilir binalar inşa etmeye yönelik düzenlemeler yapma, çevre sorunlarının erken yaşta kavranabilmesi için çocuklara çevre ve sürdürülebilirlik konularında eğitim programları düzenleme vb. gibi çevre politikaları, İsveç toplumunda çevre bilincinin bir kültür haline gelmesini sağlamıştır. Diğer bir ifadeyle İsveç vatandaşları iklim değişikliğinin ve doğal kaynakların tüketiminin azalması gerektiğinin farkında olarak çevreye yönelik sorumluluklarını tam anlamıyla benimsemiş ve çevre dostu uygulamaları günlük yaşamlarına aktarabilmişlerdir (Colonial, 2024).

Benzer şekilde Avrupa Birliği; çevresel krizlerle mücadele etmek, sürdürülebilirlik ve Avrupa Yeşil Mutabakatı hedeflerine ulaşabilmek için vatandaşların katılımını öncelemektedir. Diğer bir deyişle vatandaşların çevrenin korunmasında kritik bir rol oynadığı ve “değişimin temsilcileri” olarak güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda vatandaşların bireysel davranışlarını değiştirmeleri, karbon ve ekolojik ayak izlerini azaltmaları, bireysel ve kolektif düzeyde harekete geçmeleri teşvik edilmektedir (Hadjichambis, 2022). İtalya'nın Milano şehrinde 2012'den beri atıkların mümkün olduğunca geri dönüştürülmesi için bir atık toplama planı geliştirilmiştir. Bu kapsamda belediye, atık şirketi ile vatandaşları koordine etmiş, program ayrıntıları hakkında farkındalık oluşturmak için bina yöneticileriyle çalışmıştır. Böylece atık

toplama programı ile 2015 yılına gelindiğinde kentsel katı atığın %52,7'sinin geri dönüşümü sağlanmıştır. Bu program, belediye, bina yöneticileri ve vatandaşlar dâhil olmak üzere tüm paydaşların birlikte çalışmasıyla başarıya ulaşmıştır. Yine İtalya'nın Bolonya şehrinde vatandaşları sürdürülebilir ulaşım teşvik etmek için oyunlaştırma yöntemi kullanılmaktadır. Buna göre, akıllı telefon uygulaması ve web sitesi aracılığıyla oyuna katılanlar toplu taşıma, bisiklet ve paylaşımlı otomobil kullanımı gibi karbon ayak izini azaltacak şekilde yolculuk yaptıklarında her yolculukları için puan kazanmakta, aldıkları puanlar belli bir seviyeye geldiğinde de sponsor firmaların ürünlerinden hediye seçme hakkına sahip olmaktadır. Hollanda'nın Amsterdam şehrinde ise belediye, bahçelerine ağaç diken vatandaşlara yardım ve destek sağlamak, vatandaşlar bahçelerine ağaç dikmek istediklerinde dikim kaynaklı tüm masraflar belediye tarafından karşılanmaktadır. Fransa'da da yürüyüş ve bisiklet kullanımını teşvik eden bir eylem planı başlatılmış, işe bisikletle gidip gelenlere "Bisiklet Kilometresi Ödeneği" verilmiştir (SODEMSEN, 2021). Türkiye'de de çeşitli belediyeler çevre yanlısı davranışları destekleyici projeler yürütmektedir. Buna göre bazı belediyelerin bireylerde çevre bilinci ve farkındalığı oluşturmak için çeşitli eğitimler düzenlediği, bireylerin atıklarını götürebilecekleri atık dönüştürme merkezleri kurduğu ve bireylere geri dönüşüm teşvikleri verdiği görülmektedir. Yeşil sosyal hizmet kapsamında da politika savunuculuğu yapılmakta, sosyal hizmet uzmanları politika oluşturma süreçlerine dâhil olmaktadır (Mason et al., 2017). Diğer bir deyişle yeşil sosyal hizmet uzmanları, adaletli, eşitlikçi bir sosyal ve çevresel yapı oluşturabilmek için politikayı, sosyal ve fiziki bilimleri ve bu alanda çalışan diğer profesyonel meslekleri etkilemeye çalışmaktadır (Dominelli, 2018).

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, iklim değişikliği ile mücadelede bireysel olarak etkili olabileceği düşünülen ekolojik vatandaşlık kavramının ne olduğu ve iklim değişikliğine etkisinin nasıl olabileceği ortaya koyulmuştur. Bu kapsamda çalışma, iklim değişikliği ile mücadele ekolojik vatandaşlığın etkili olabileceği yönünde bir fikir sunması açısından önemli görülmektedir. Bu çalışmada kullanılan kaynaklar, 2001-2024 yılları arasındaki kaynaklarla sınırlandırılmıştır. Yine kaynakların dilleri, Türkçe ve İngilizce dillerini içerecek şekilde sınırlandırılmış diğer dillerde yazılan kaynaklar çalışmada kullanılmamıştır. Bununla birlikte bu çalışmanın alanyazındaki kaynakların sistematik olarak derlenmesiyle oluşturulmuş olması ve çalışma kapsamında alan araştırması yapılmamış olması çalışmanın bir diğer sınırlılığıdır.

Günümüzün en önemli sorunlarından biri olan iklim değişikliğinin ekosistemler, canlı türleri, tarım alanları, bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlığı vb. gibi pek çok şey üzerinde olumsuz etkisi olmaktadır. İnsanların doğayı egemenliği altına alma fikri doğrultusunda gelişen sorumsuzca davranışları iklim değişikliğine neden olan önemli bir etkidir. Bireyler kendi bencil dürtüleri doğrultusunda ve doğal çevreyi korumak için herhangi bir sorumluluk almadan yaşamlarına devam ederse doğal kaynaklar hızlı bir şekilde tükenecek ve iklim değişikliği daha ciddi boyutlara ulaşacaktır. Bu kapsamda bireylerin ekolojik vatandaşlığı benimseyerek sorumluluk almaları, iklim değişikliğine neden olan faaliyetlerini azaltmaları ve çevreyi korumaya yönelik kişisel görevlerini yerine getirmeleri önemli bir gerekliliktir.

Literatür incelendiğinde ekolojik vatandaşlık ve ekolojik vatandaşlığın iklim değişikliği ile mücadelede etkili olup olmayacağı konuları üzerinde çok fazla durulmamış olduğu görülmektedir. Bu açıdan çevresel duyarlılık, ekolojik vatandaşlık, çevresel eylem vb. gibi konularda nitel, nicel ve karma yöntem türündeki araştırmaların sayısının artırılması önerilmektedir.

Yeşil sosyal hizmet perspektifinin sosyal hizmet uzmanları tarafından daha fazla benimsenmesi ve sosyal hizmet uzmanlarının çevre konularına daha fazla eğilim göstermesi bir gereklilik olarak görülmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının çevresel faaliyetleri desteklemeleri ve bireylerin çevresel farkındalıklarını geliştirerek onları çevre yanlısı eylemlerde bulunmaya teşvik edecek mikro ve makro düzeyde uygulamalar gerçekleştirmeleri önerilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının çevre konusunda bilinçlenebilmeleri ve çevreyle ilgili uygulamalara yönelebilmeleri için sosyal hizmetin lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki müfredatına çevre ile ilgili dersler ve yeşil sosyal hizmet dersinin eklenmesi önerilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının inovatif fikirler geliştirerek çevreyi koruyucu tedbirler almaları önerilmektedir. Örneğin yaşlı bireyleri çevre yanlısı faaliyetlere dâhil ederek hem çevrenin korunmasına katkı sunabilirler hem de aktif yaşlanmayı destekleyerek yaşlı bireylerin daha üretken bir yaşam sürmesini olanaklı hale getirebilirler. Nitekim birçok yaşlı çevresine katkıda bulunma isteği ve kapasitesine sahiptir.

Bazı ülkelerde çevre yanlısı ve bireylerin ekolojik vatandaşlık düzeylerini artırmaya yönelik politikaların geliştiği görülmektedir. Bu kapsamda çevre yanlısı uygulamaların artırılması ve bireylerin iklim değişikliğiyle mücadelenin ve sürdürülebilirlik çalışmalarının merkezinde yer almalarını sağlayıcı politikaların oluşturulmasına yönelik çalışmaların artırılması önerilmektedir. Bu uygulamalar arasında, geri dönüşüm kutularının yaygınlaştırılması ve erişilebilir olması, toplu taşıma ve bisiklet kullanımının özendirilerek çevreye zarar veren ulaşım alışkanlıklarının azaltılması, çöp ayrıştırma sistemlerinin yaygınlaştırılması ve bireylere bu konuda rehberlik edilmesi, çevreye zarar veren eylemleri engelleyici yasaların çıkartılması ve uygulanması sayılabilmektedir. Bu noktada bireylerin ekolojik vatandaş olmalarını sağlamak için teşvikler ve ödüllendirmeler (toplu taşıma kullananlara ücret indirimini gibi) yapılabilir. Diğer yandan sosyal hizmet uzmanlarının politika oluşturma süreçlerine çok fazla dâhil olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının politika çalışmalarına sürdürülebilir bir toplum oluşturma ve çevresel adaleti sağlama hedeflerini temel alarak katılım göstermeleri önerilmektedir.

Ekolojik vatandaşlığın toplumca benimsenmesi ve çevre yanlısı davranışların bireylerin hayatlarının bir parçası olması için çeşitli eğitim programlarının düzenlenmesi önemli görülmektedir. Bu kapsamda, çocuk yaştan itibaren bireylere çevre bilinci kazandırmaya yönelik eğitim programları geliştirilmeli, oyun ve etkinlikler düzenlenmeli, eğitim-öğretim ders müfredatlarında çevre ile ilgili derslere yer verilmeli, seminer, konferans gibi bilimsel etkinlikler artırılmalıdır. Bunun yanı sıra halk eğitim merkezleri, gençlik merkezleri, sivil toplum kuruluşları vb. gibi kamuya açık hizmet sunan kurumlarda tüm vatandaşların erişebileceği çevre eğitimi programları düzenlenmelidir. Ayrıca eğitim programlarının etkililiğin değerlendirilmesi, bireylerde çevre bilincinin ve ekolojik vatandaşlığın oluşup oluşmama durumunun incelenmesi için deneysel çalışmaların yapılması önerilmektedir. Aynı şekilde ekolojik vatandaşlığın toplumca benimsenmesi için farkındalık çalışmalarının artırılması, kamu spotu ve tanıtım filmlerinin yaygınlaştırılması önerilmektedir. Bu çalışmalarda çevreye zarar veren davranışların etkilerinin neler olduğu açıkça gösterilmelidir.

Kamu kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının, yerel yönetimlerin ve çeşitli çevre kuruluşlarının ağaçlandırma, çevre temizliği, çevresel sosyal hareketlere katılıma teşvik, farkındalık oluşturma vb. gibi çevre yanlısı çeşitli faaliyetleri artırmaları ve bireylerin bu faaliyetlere katılımlarını sağlamaları ekolojik vatandaşlığı teşvik edebilecektir. Bu bağlamda bu kurum ve kuruların faaliyetlerini çeşitlendirmesi ve artırması önerilmektedir. Özellikle belediyeler şehrin yapısına hâkim oldukları ve şehrin planlamasından sorumlu oldukları için çevre dostu şehirler inşa etmeye yönelik çalışmalar yürütebilirler. Bu çalışmalar arasında bisiklet yollarını geliştirmek, atık geri dönüştürme merkezleri kurmak, toplu taşıma hizmetlerini geliştirerek bireyleri toplu taşıma kullanmaya yöneltmek vb. sayılabilir.

Çıkar Beyanı

Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Abbass, K., Zeeshan Qasim, M., Song, H., Murshed, M., Mahmood, H., & Younis, I. (2022). A review of the global climate change impacts, adaptation, and sustainable mitigation measures. *Environmental Science and Pollution Research*, 29, 42539–42559. <https://doi.org/10.1007/s11356-022-19718-6>
- Ágoston, C., Csaba, B., Nagy, B., Kovary, Z., Dull, A., Racz, J., & Demetrovics, Z. (2022). Identifying types of eco-anxiety, eco-guilt, eco-grief, and eco-coping in a climate-sensitive population: A qualitative study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(4), 2-17. <https://doi.org/10.3390/ijerph19042461>
- Anderson, C. A. (2001). Heat and violence. *Current Directions in Psychological Science*, 10(1), 33–38. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.00109>
- Billet, I. M., Baimel, A., Sahakari, S. S., Schaller, M., & Norenzayan, A. (2023). Ecospirituality: The psychology of moral concern for nature. *Journal of Environmental Psychology*, 87, 2-15. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2023.102001>
- Charlson, F., Ali, S., Benmarhnia, T., Pearl, M., Massazza, A., Augustinavicius, J., & Scott, J. G. (2021). Climate change and mental health: A scoping review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(9), 4486. <https://doi.org/10.3390/ijerph18094486>
- Ching Lin, H., Shyan Chen, C., Xirasagar, S., & Chien Lee, H. (2008). Seasonality and climatic associations with violent and nonviolent suicide: A population-based study. *Neuropsychobiology*, 57(1-2), 32–37. <https://doi.org/10.1159/000129664>
- Coffey, Y., Bhullar, N., Durkin, J., Islam, M. S., & Usher, K. (2021). Understanding eco-anxiety: A systematic scoping review of current literature and identified knowledge gaps. *The Journal of Climate Change and Health*, 3, 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.joclim.2021.100047>
- Colonial. (2024, May 8). *Sweden, the most sustainable country in the World*. <https://www.inmocolonial.com/en/blog/sweden-most-sustainable-country-world>
- Coppola, I., & Pihkala, P. (2023). Complex dynamics of climate emotions among environmentally active Finnish and American young people. *Frontiers in Political Science*, 4, 1-18. <https://doi.org/10.3389/fpos.2022.1063741>
- D'Arco, M., & Marino, V. (2022). Environmental citizenship behavior and sustainability apps: An empirical investigation. *Environmental Citizenship Behavior*, 16(2), 186-202. <https://doi.org/10.1108/TG-07-2021-0118>
- Dean, H. (2001). Green citizenship. *Social Policy & Administration*, 35(5), 490-505. <https://doi.org/10.1111/1467-9515.t01-1-00249>
- Dobson, A. (2004). *Citizenship and the environment*. Oxford University Press Inc.
- Doğan, İ., & Purutçuoğlu, E. (2017). Sosyal hizmet uzmanlarının çevresel farkındalık seviyeleri ile çevreye yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(2), 389-405.
- Dominelli, L. (2018). *Yeşil sosyal hizmet: Çevre krizlerinden çevresel adalete* (A. Aykara, H. Albayrak, M. D. Pak, A. İçağasıoğlu Çoban, G. Çelik, M. C. Aktan, G. Koçyıldırım & M. Sözbilir, Çev.). Nika Kitabevi.
- Duke, E. O. (2020). From Christian spirituality to eco-friendliness. *International Journal of Humanities and Innovation (IJHI)*, 3(1), 29-33. <https://doi.org/10.33750/ijhi.v3i1.69>
- Ebi, K. L., Hasegawa, T., Hayes, K., Monaghan, A., Paz, S., & Berry, P. (2018). Health risks of warming of 1,5 °C, 2 °C, and higher, above pre-industrial temperatures. *Environmental Research Letters*, 13(6), 2-11. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/aac4bd>

- Engels, F. (2016). *Doğanın diyalektiği*. Eriş Yayıncılık.
- Gibbens, S. (2024, February 14). *How global warming is disrupting life on Earth*. National Geographic. <https://www.nationalgeographic.com/environment/article/global-warming-effects>
- Global Footprint Network. (2024a). *Country trends*. <https://data.footprintnetwork.org/#/countryTrends?cn=5001&type=BCtot,EFCtot>
- Global Footprint Network. (2024b). *Ecological deficit/reserve*. https://data.footprintnetwork.org/?_ga=2.179850407.244837973.1723407414-608876845.1723407414#/
- Hadjichambis, A. C. (2022). European green deal and environmental citizenship: Two interrelated concepts. *Environmental Sciences Proceedings*, 14(1), 3. <https://doi.org/10.3390/environsciproc2022014003>
- Hayes, K., Blashki, G., Wiseman, J., Burke, S., & Reifels, L. (2018). Climate change and mental health: Risks, impacts and priority actions. *International Journal of Mental Health Systems*, 12(28), 2-12. <https://doi.org/10.1186/s13033-018-0210-6>
- Hobson, K. (2013). On the making of the environmental citizen. *Environmental Politics*, 22(1), 56-72. <https://doi.org/10.1080/09644016.2013.755388>
- Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC]. (2022). *Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability*. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/downloads/report/IPCC_AR6_WGII_Summary_Volume.pdf
- Jagers, S. C., & Matti, S. (2010). Ecological citizens: Identifying values and beliefs that support individual environmental responsibility among Swedes. *Sustainability*, 2(4), 1055-1079. <https://doi.org/10.3390/su2041055>
- Jagers, S. C. (2011). In search of the ecological citizen. *Environmental Politics*, 18(1), 18-36. <https://doi.org/10.1080/09644010802624751>
- Jagers, S. C., Martinsson, J., & Matti, S. (2013). Ecological citizenship: A driver of pro-environmental behaviour?. *Environmental Politics*, 23(3), 434-453. <https://doi.org/10.1080/09644016.2013.835202>
- Karatekin, K., & Uysal, C. (2018). Ecological citizenship scale development study. *International Electronic Journal of Environmental Education*, 8(2), 82-104.
- Kennedy, E. H. (2011). Rethinking ecological citizenship: The role of neighbourhood networks in cultural change. *Environmental Politics*, 20(6), 843-860. <https://doi.org/10.1080/09644016.2011.617169>
- Latta, P. A. (2007) Locating democratic politics in ecological citizenship. *Environmental Politics*, 16(3), 377-393. <https://doi.org/10.1080/09644010701251631>
- Lawrance, E., Thompson, R., Fontana, G., & Jennings, N. (2021). *The impact of climate change on mental health and emotional wellbeing: current evidence and implications for policy and practice*. Grantham Institute Briefing Paper. https://spiral.imperial.ac.uk/bitstream/10044/1/88568/9/3343%20Climate%20change%20and%20mental%20health%20BP36_v6.pdf
- Lindwall, C. (2022). *What are the effects of climate change?*. <https://www.nrdc.org/stories/what-are-effects-climate-change#weather>
- Malhi, Y., Franklin, J., Seddon, N., Solan, M., Turner, M. G., Field, C. B., & Knowlton, N. (2020). Climate change and ecosystems: Threats, opportunities and solutions, *The Royal Society*, 375(1794), 2-8. <https://doi.org/10.1098/rstb.2019.0104>

- Maltaş, A. (2015). Ekoloji ekseninde insan-doğa ilişkisi ve özne sorunu. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(29), 1-8.
- Martinsson, J., & Lundqvist, L. J. (2010). Ecological citizenship: Coming out “clean” without turning “green”? *Environmental Politics*, 19(4), 518-537. <https://doi.org/10.1080/09644016.2010.489709>
- Mason, R. L., Shires, K. M., Arwood, C., & Borst, A. (2017). Social work research and global environmental change. *Journal of the Society for Social Work and Research*, 8(4), 645-672. <https://doi.org/10.1086/694789>
- McKinnon, J. (2013). The environment: A private concern or a professional practice issue for Australian social workers?. *Australian Social Work*, 66(2), 156-170. <https://doi.org/10.1080/0312407X.2013.782558>
- Melo-Escrihuella, C. (2008). Promoting ecological citizenship: Rights, duties and political agency. *ACME: An International Journal for Critical Geographies*, 7(2), 113-134. <https://doi.org/10.14288/acme.v7i2.799>
- Mousavi, A., Ardalan, A., Takian, A., Ostadtaghizadeh, A., Naddafi, K., & Bavani, A. M. (2020). Climate change and health in Iran: A narrative review. *J Environ Health Sci Eng*, 18(1), 367-378. <https://doi.org/10.1007/s40201-020-00462-3>
- National Centers for Environmental Information (NOAA). (2024, October 8). *January 2024 global climate report*. <https://www.ncei.noaa.gov/access/monitoring/monthly-report/global/202401>
- Nordhaus, W. (2020). *İklim kumarı: Isınan dünyada risk, belirsizlik ve iktisat* (C. Mizrahi, Çev.). Doğan Kitap.
- Özer, S. (2020). İklim değişikliği ve çatışmalar. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (95), 45-73.
- Özerkmen, N. (2002). İnsan merkezli çevre anlayışından doğa merkezli çevre anlayışına. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42(1), 167-185.
- Qu, Y., Zhang, W., M. Boutelle, A. Y., Ryan, I., Deng, X., Liu, X., & Lin, S. (2023). Associations between ambient extreme heat exposure and emergency department visits related to kidney disease, *AJKD*, 81(5), 507-516. <https://doi.org/10.1053/j.ajkd.2022.09.005>
- Ramsay, S., & Boddy, J. (2017). Environmental social work: A concept analysis. *The British Journal of Social Work*, 47(1), 68-86. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcw078>
- Sağır, H. (Eds.). (2020). *Çevre ve ekolojik vatandaş*. Beta.
- Schumacher, E. F. (2019). *Küçük güzeldir* (O. Ç. Deniztekin, Çev.). Varlık Kitabevi.
- Shivanna, K. R. (2022). Climate change and its impact on biodiversity and human welfare. *ProcIndian Natl Sci Acad*, 88(2), 160-171. <https://doi.org/10.1007/s43538-022-00073-6>
- Sosyal Demokrat Kamu İşverenleri Sendikası (SODEMSEN). (2021). *Dünya kentlerinden ilham veren proje uygulamaları*. https://www.sodemsen.org.tr/YuklenenDosyalar/Dokumanlar/DunyadanOrnekler_Kitap_Baskiya_Rev2.pdf
- Thuiller, W. (2007). Climate change and the ecologist. *Nature*, 448, 550-552. <https://doi.org/10.1038/448550a>
- Timur, S., & Yılmaz, M. (2013). Çevre davranış ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 317-333.
- Tome, J., Richmond, H.L., Rahman, M., Karmacharya, D., & Schwind, J.S. (2022). Climate change and health vulnerability in Nepal: A systematic review of the literature since 2010. *Global Public Health*, 17(7), 1406-1419. <https://doi.org/10.1080/17441692.2021.1924824>

- UNICEF. (2024, July 24). *Avrupa ve Orta Asya'da artan sıcaklıklar, her yıl yaklaşık 400 çocuğun ölümüne neden oluyor* [Press release]. <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltlenleri/avrupa-ve-orta-asyada-artan-s%C4%B1cakl%C4%B1klar-her-y%C4%B1l-yakla%C5%9F%C4%B1k-400-%C3%A7ocu%C4%9Fun-%C3%B6l%C3%BCm%C3%BCne-neden>
- Usmi, R., & Murdiono, M. (2021). Ecological citizenship in textbooks on Pancasila and Citizenship Education subjects at the secondary education level. *Journal Civics: Media Kajian Kewarganegaraan*, 18(2), 242 – 256. <https://doi.org/10.21831/jc.v18i2.38885>
- Walinski, A., Sander, J., Gerlinger, G., Clemens, V., Meyer-Lindenberg, A., & Heinz, A. (2023). The effects of climate change on mental health. *Dtsch Arztebl Int*, 120(8), 117-124. <https://doi.org/10.3238/arztebl.m2022.0403>
- Wallenhorst, N., & Wulf, C. (Eds.). (2023). *Handbook of the Anthropocene: Humans between heritage and future*. Springer.
- Wang, P., & Altanbulag, A. (2022). A concern for eco-social sustainability: Background, concept, values, and perspectives of eco-social work. *Cogent Social Sciences*, 8(1), 1-13. <https://doi.org/10.1080/23311886.2022.2093035>
- Warburton, J., & Gooch, M. (2007). Stewardship volunteering by older Australians: The generative response. *Local Environment*, 12(1), 43-55. <https://doi.org/10.1080/13549830601098230>
- Watts, N., Amann, M., Arnell, N., Ayeb-Karlsson, S., Belesova, K., Berry, H., Bouley, T., Boykoff, M., Byass, P., Cai, W., Campbell-Lendrum, D., Chambers, J., Daly, M., Dasandi, N., Davies, M., Depoux, A., Dominguez-Salas, P., Drummond, P., Ebi, K. L., Ekins, P., Montoya, L. F. et al. (2018). The 2018 report of the *Lancet* Countdown on health and climate change: Shaping the health of nations for centuries to come. *The Lancet*, 392(10163), 2479-2514. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)32594-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)32594-7)
- Witt, C., Schubert, A. J., Jehn, M., Holzgreve, A., Liebers, U., Endlicher, W., & Scherer, D. (2015). The effects of climate change on patients with chronic lung disease. A systematic literature review. *Dtsch Arztebl Int*, 112(51-52), 878-83. <https://doi.org/10.3238/arztebl.2015.0878>
- Wolf, J., Brown, K., & Conway, D. (2009). Ecological citizenship and climate change: Perceptions and practice. *Environmental Politics*, 18(4), 503-521. <https://doi.org/10.1080/09644010903007377>
- World Food Programme (WFP). (2024). *A global food crisis*. <https://www.wfp.org/global-hunger-crisis>
- World Health Organization (WHO). (2023). *Climate change*. https://www.who.int/health-topics/climate-change#tab=tab_1
- World Wide Fund for Nature (WWF). (2024, August 1). *Bugün dünya limit aşım günü: Sürdürülebilir bir dünya mümkün* [Press release]. <https://www.wwf.org.tr/?14920/limit-asim-gunu-2024>
- Zhang, Y., Yu, C., & Wang, Lu. (2017). Temperature exposure during pregnancy and birth outcomes: An updated systematic review of epidemiological evidence. *Environmental Pollution*, 225, 700-712. <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2017.02.066>